

ТЕМА 1. ОСНОВИ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ Й ПІДПРИЄМНИЦТВА

План

- 1.1. Поняття про ринок та його особливості.
- 1.2. Об'єктивні умови формування ринку.
- 1.3. Ринковий механізм та його функціонування.
- 1.4. Підприємництво як форма діяльності в умовах ринкової економіки.

Мета вивчення теми: з'ясувати сутнісну характеристику ринку, умови його формування і функціонування, зрозуміти складові ринкового механізму та їх взаємозв'язок, зрозуміти роль підприємництва в ринковій економіці.

Ключові поняття: ринок, ринковий механізм, закон попиту, закон пропозиції, підприємництво, форми підприємництва, підприємницький ризик, морально-етичні принципи підприємництва.

1.1. Поняття про ринок та його особливості

Як свідчить історичний досвід, рух здорової економічної системи, орієнтованої на критерії ефективності та здатність до саморегулювання, відбувався, як правило, на основі ринкових відносин.

Ринок формується у ході становлення товарного виробництва і є його неодмінним та найважливішим елементом. Отже, причини існування ринку криються у причинах товарного виробництва.

Ринок насамперед виступає як обмін товарів, організований за законами руху товарно-грошових відносин (законом вартості, законами попиту та пропозиції, законом конкуренції, законами грошового обігу), і водночас як важливий елемент господарського механізму.

Отже, товарне виробництво тісно пов'язане з товарним обігом. Товарний обіг – це обмін продуктів праці (засобів виробництва, предметів споживання, а також матеріальних послуг) за посередництвом грошей у формі купівлі-продажу.

Ринок виконує такі функції:

1. Регулюючу – регулює виробництво товарів та послуг.
2. Контролюючу – визначає суспільну значимість виробленого продукту.
3. Розподільчу – встановлює необхідні відтворювальні пропорції, забезпечує збалансованість економіки.
4. Стимулюючу – спонукає знижувати індивідуальні витрати, підвищувати продуктивність праці, використовувати новітню техніку й технології.
5. Інформаційну – інформує про стан справ у господарському житті.

На ринку, як правило, виступають дві головні діючі особи: продавці та покупці. Між ними і встановлюються відносини купівлі-продажу. Розглянемо як продавців і покупців трьох головних суб'єктів економіки – державу, підприємства і населення у вигляді домашніх господарств. Їхні товарно-грошові відносини через ринок, на якому вони виступають і в ролі продавця, і в ролі покупця, подано на рис. 1.1.

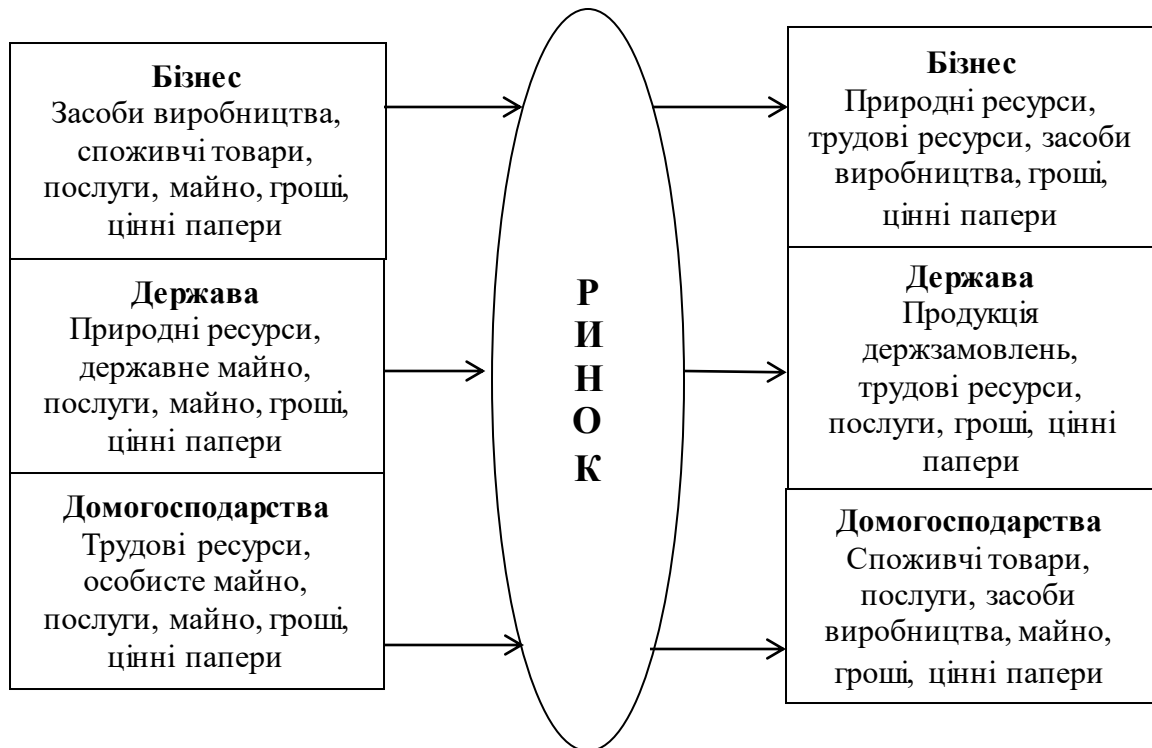

Рис. 1.1. Головні суб'єкти економічних відносин

Кожний з трьох суб'єктів товарно-грошових відносин постачає на ринок товари, що є їхньою власністю. Підприємства продають передусім вироблені ними засоби виробництва, які мають придбати інші покупці (держава, підприємства, домогосподарства). Вони реалізують також споживчі товари і послуги, якими користується переважно населення.

1.2. Об'єктивні умови формування ринку

Ринок сьогодні розглядають як тип господарських зв'язків між суб'єктами господарювання. Існують два типи господарських зв'язків:

- 1) натурально-речові, безоплатні, відповідно до структури потреб;
- 2) товарні зв'язки, що опосередковуються через ринок. Характерними рисами цього типу зв'язків є взаємні угоди сторін, еквівалентна платність,

вільний вибір партнерів, наявність конкуренції. Ринкові зв'язки можливі тільки за умови вільної купівлі-продажу товарів і послуг.

Отже, **ринок** — це система економічних відносин, що виникають на основі стійкої взаємодії товарного і грошового обігу. Ринок виступає як суспільна форма організації й функціонування економіки, при якій забезпечується взаємодія суб'єктів виробництва й споживання.

Суб'єктами ринку є продавці та покупці. В ролі продавців і покупців виступають домогосподарства (одна особа або кілька осіб), підприємства (фірми), держава. Більшість суб'єктів ринку діють одночасно і як покупці, і як продавці. Усі господарські суб'єкти тісно взаємодіють на ринку, створюючи взаємопов'язаний «потік» купівлі-продажу.

Об'єктами ринку є товари і гроші. Товарами виступає не тільки вироблена продукція, чинники виробництва (земля, праця, засоби виробництва, капітал), а й послуги, інформація. Функцію грошей виконують усі фінансові засоби (самі гроші та цінні папери).

1.3. Формування ринкового механізму

Сучасний ринковий механізм – багатогранна і складна система господарських відносин, спроможна забезпечити функціональні потреби суспільного виробництва та обміну. Через ринковий механізм визначається критерій ефективності технологічних та економічних зв'язків між товаровиробниками. Оскільки ціни на товари і послуги, відсоткові ставки на кредит, обсяги попиту і пропозиції постійно змінюються, ринок дає його учасникам інформацію про суспільно необхідні обсяги та витрати виробництва, якість і асортимент тих товарів і послуг, які кожен з них купує та продає. Однією з важливих складових частин ринкового механізму є конкуренція, яка змушує підприємців постійно «тримати руку на пульсі» кон'юнктури цін, стежити за альтернативними варіантами ефективного вкладення капіталу та освоєння нових видів продукції.

Ринковий механізм України визначається такими характерними рисами:

- він ґрунтується на плюралізмі форм і видів власності, які мають однакові права на існування та розвиток в умовах повної самостійності та відповідальності суб'єкта господарювання, незалежно від того, державне це підприємство чи приватна фірма;
- розвинений ринковий механізм має функціонувати з вільним ціноутворенням, вільним вибором партнерів і конкуренцією виробників;
- він пов'язаний з такими економічними регуляторами, як податкова, фінансова й кредитна політика, контроль за цінами, система дотацій;
- ринковий механізм має діяти як важливий елемент системи соціального захисту населення, підтримувати працездатних громадян, які повинні адаптуватися до ринку й виявляти творчі здібності.

Ринковий механізм формується внаслідок дії економічних законів товарного виробництва:

- закону вартості;
- законів попиту і пропозиції;
- закону грошового обігу;
- закону конкуренції;
- закону співвідношення індивідуальної та суспільної вартості тощо.

1.4. Підприємництво як форма діяльності в умовах ринкової економіки

Підприємництво є одним з видів людської діяльності і являє собою різноманіття різних дій, вчинків, операцій, спрямованих на досягнення основної мети даного виду діяльності - отримання прибутку.

Підприємництво як явище являє собою сукупність відносин політичних, економічних, соціальних, організаційних, особистісних, спрямованих на організацію бізнесу з метою виробництва товару, послуги і отримання прибутку, а також задоволення потреб споживача і задоволення особистісних цінностей і духовних потреб самого підприємця.

Підприємництво як економічне явище відображає товарний характер відносин підприємців з іншими господарюючими суб'єктами на основі дії економічних законів ринкової економіки (попиту і пропозиції, конкуренції, вартості та ін.) і всіх інструментів товарного виробництва і обігу.

У Господарському кодексі, прийнятому в Україні, підприємництво визначається як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [9].

Суб'єктами підприємницької діяльності є: фізичні особи (громадяни, права яких не обмежені законом, а також громадяни іноземних держав, працівники, котрі здійснюють трудову діяльність за наймом на контрактній або іншій засадах), юридичні особи, що володіють різними формами власності.